

УДК 124.4:323.1]:37.014

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ТА ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА

NATIONAL IDEA AND EDUCATIONAL POLICY

О.М. Нежива

Актуальність теми дослідження. Актуальність полягає в тому, що стаття реалізує аналіз національної ідеї в умовах сучасних глобалізаційних змін, що є основою української національної моделі освіти.

Постановка проблеми. Дослідження національної ідеї представлено величезним доробком праць вітчизняних та зарубіжних науковців. Попри це українська національна ідея ще й досі не сформована. Відповідно у статті здійснюється концептуалізація національної ідеї та її зв'язку із освітньою політикою в умовах сучасних глобалізаційних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження базуються на творах П. Полонського, В. Кафарського, Л. Шкляр, Л. Нагорної, А. Гальчинського, В. Гриньової, О. Пашкової, які досліджували національну ідею у своїх працях.

Виклад основного матеріалу. Національна ідея є формою рефлексії нації над сутністю та сенсом існування її спільноти, відображає сукупність аксіологічних та телеологічних орієнтацій національного буття, формується на підставі соціально-історичних традицій, культури, менталітету нації і відповідно сама впливає на ці фактори, функціонуючи як своєрідна животворча свідомість, джерело культурно-історичної динаміки національного буття. Сучасне трактування сутності національної ідеї позначене плюралізмом та

Urgency of the research. The relevance lies in the analysis of the national idea in the context of contemporary globalization changes, which is the basis of the Ukrainian national model of education.

Target setting. The study of the national idea is presented by a huge portfolio of works of Ukrainian and foreign scholars. Despite this, the Ukrainian national idea has not been formed yet. Consequently, the conceptualization of the national idea and its connection with educational policy in the conditions of modern globalization changes is carried out in the article.

Actual scientific researches and issues analysis. The research is based on the works of P. Polonskyi, V. Kafarskyi, L. Shklyar, L. Nagorna, A. Galchinskyi, O. Griniva, A. Pashkova, who investigated the national idea in their scientific works.

The statement of basic materials. The national idea is a form of reflection of a nation over the essence and meaning of the existence of its community. It reflects a set of axiological and teleological orientations of national existence. The national idea is formed on the basis of socio-historical traditions, culture, and mentality of the nation and, respectively, thereby influences these factors, acting as a peculiar life-giving consciousness, cultural and historical dynamics of national existence. The modern interpretation of the essence of the national idea is marked by pluralism and the mosaic of perception, which is

мозаїчністю сприйняття, що загалом є характерним для пластичного та плинного сьогодення. Уявлення науковців сутності національної ідеї представлено спектром концепцій від теоретичного нігілізму, агностичного песимізму до сприйняття національної ідеї як певного «філософського каменю», «сакрального орієнтиру», «магічної формули», здатної вирішити всі наявні національні проблеми.

Висновки. Доведено, що концептуалізація української національної ідеї – це розуміння національної ідеї як динамічного феномену. Адже сучасний світ сповнений тенденціями пластичності, мінливості та плюральності: глобалізація, інтенсифікація крос-культурних комунікацій, інформаційна революція, вплинули на життя суспільства, докорінно змінили уявлення, цінності, міжособистісні комунікації, моральні норми, життєві цілі і стратегії.

Ключові слова: освіта, освітня політика, національна ідеї, нація, суспільство.

generally characteristic of the plastic and rapid present. The idea of the scientists of the essence of the national idea is represented by a spectrum of concepts from theoretical nihilism, agnostic pessimism to the perception of the national idea as a certain "philosopher's stone", "sacred landmark," "magic formula", capable of solving all the existing national problems.

Conclusions. It is proved that the conceptualization of the Ukrainian national idea is an understanding of the national idea as a dynamic phenomenon. Since the modern world is full of tendencies of plasticity, variability and plurality: globalization, intensification of cross-cultural communications, information revolution, influenced the life of society, radically changed representations, values, interpersonal communication, moral norms, life goals and strategies.

Key words: education, educational policy, national idea, nation, society.

Актуальність теми дослідження. В сучасному світі до такого надважливого та водночас контраверсійного суспільного явища як «національна ідея» прикута увага багатьох гуманітарних наук таких як: філософії, соціології, політології, психології, педагогіки, культурології та інші, тому що кожна із цих наук висвітлює певні грані цього багатоаспектного та багатовимірного феномена. Оскільки, освітня політика України за роки незалежності отримала сумнівні успіхи, тому спробуємо розкрити логіку зв'язку сучасних моделей освіти та національної ідеї в умовах сучасних глобалізаційних змін і застосувати цю логіку для побудови української національної моделі освіти. Адже образ майбутнього українця в освітній політиці України повинен бути узгоджений з національною ідеєю та базуватися на національно-культурній спадщині.

Постановка проблеми. Дослідження національної ідеї

представлене величезним доробком праць вітчизняних та зарубіжних науковців. Пропри це українська національна ідея ще й досі не сформована. За влучним висловлюванням О. Забужко, «рідко який видатний український мислитель не звертався до проблеми національної ідеї, проте вона й досі не набула чіткої понятійної форми як певної теоретико-методологічної системи» [7, с. 11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти становлення і розвитку національної ідеї висвітлені у працях провідних представників світової філософської думки – Г. Гегеля, Й. Гердера, А. Міцкевича, Дж. Матціні, Т. Масарика, Е. Ренана, Ф. Шеллінга, Ф. Шлейєрмахера, Й. Фіхте, та інших. Серед сучасних західних авторів зазначену проблематику опрацьовують Б. Андерсон, Дж. Армстронг, Е. Балібар, І. Берлін, Р. Брюейкер, Е. Гелнер, Е. Гобсбаум, К. Дойч, К. Келхун, А. Колінз, О. Лемберг, Е. Сміт, Л. Фойєр, К. Хюбнер, Е. Шилз.

Проблематику генерування та трансформації української національної ідеї досліджувала ціла шеренга видатних представників української філософської думки – М. Драгоманов, І. Франко, Ю. Бачинський, Леся Українка, М. Чубинський, М. Міхновський, М. Грушевський, М. Туган-Барановський, М. Шаповал, В. Липинський, В. Винниченко, Д. Донцов, С. Томашівський, М. Сціборський, С. Дністрянський, В. Старосольський, О. Бочковський, Ю. Вассиян.

Теоретичним осмисленням генезису становлення української національної ідеї активно займаються сучасні вітчизняні дослідники: Є. Андрос, В. Андрущенко, Т. Воропай, В. Горбатенко, І. Грабовська, О. Гринів, Я. Грицак, В. Заблоцький, М. Кармазіна, Г. Касьянов, В. Кремень, І. Кресіна, В. Лісовий, В. Малахов, М. Михальченко, О. Мостяєв, М. Надольний, А. Погрібний, С. Римаренко, З. Самчук, В. Ткаченко, Л. Шкляр та інші.

Постановка мети і завдань. Мета дослідження – концептуалізація національної ідеї та її зв'язку із освітньою політикою в умовах сучасних глобалізаційних змін.

Задачі дослідження: аналіз національної ідеї через наступні площини її буття: онтологічній, аксіологічній та гносеологічній; дослідження специфіки прояву окремих атрибутивних властивостей національної ідеї через різні семантичні фільтри: дослідження національної ідеї через формування національної ідентичності, через

національне покликання, через національний ідеал, національні цінності та пріоритети, через національні інтереси, через національну безпеку.

Виклад основного матеріалу. Національна ідея є формою рефлексії нації над сутністю та сенсом існування її спільноти, відображає сукупність аксіологічних та телеологічних орієнтацій національного буття, формується на підставі соціально-історичних традицій, культури, менталітету нації і відповідно сама впливає на ці фактори, функціонуючи як своєрідна животворча свідомість, джерело культурно-історичної динаміки національного буття. Як зазначає І. Бичук, онтологічно національна ідея детермінована прагненням народу якомога повніше реалізувати закладений у його життєдіяльності потенціал, а також усвідомленим наміром організувати власне соціально-економічне, національно-політичне та духовно-світоглядне буття в ефективних і автентичних нації формах. Українська національна ідея є рефлексійним віддзеркаленням симбіозу українських інтересів у політичній, соціально-економічній, духовно-культурній та історичній сферах. Її системне, комплексне сприйняття й збалансоване оформлення як телеологічні пріоритети – надзвичайно складна світоглядно-інтерпретаційна проблема, яка з об'єктивних причин виявилася найбільш загостреною на зламі ХІХ–ХХ століть – у період інтенсивного становлення смислових та ціннісно-цільових пріоритетів життєдіяльності українства [3].

На думку відомого сучасного ізраїльського філософа Пінхаса Полонського: «національна ідея – це сенс існування того чи іншого народу, держави. Це те, заради чого люди готові жертвувати. Жертвувати не обов'язково життям, а скоріш часом, грошима, вкладеними зусиллями» [10]. Наприклад, національна ідея Швейцарії – це ідея союзу вільних людей; національна ідея США: *self-made man* – «людина, яка зробила себе сама»; національна ідея Ізраїлю – створення держави, яка живе мирно з сусідами і укладає з ними союзи; національною ідеєю Росії довгий час була імперська ідея – «Москва – третій Рим», яка на жаль відроджується В. Путіним та його оточенням.

Як відмічають автори «Малої енциклопедії етнодержавознавства», національна ідея є: «духовною першоосновою, джерелом особистісного розвитку людини; соціально-психологічним механізмом інтеграції соціальних груп, етносів,

релігійних конфесій, партій, рухів; джерелом суспільного поступу того чи іншого етносу, його державотворчої енергії; механізмом урівноваження та гармонізації життєдіяльності народів, які населяють певний ландшафтно-кліматичний простір і мають спільну історико-політичну долю, орієнтацію на майбутнє» [8, с. 97].

В. Кафарський підкреслює значущість національної ідеї як істотного фактору формування політичної суб'єктності нації. Аналізуючи соціально-мобілізуєчі потенції національної ідеї, Л. Шкляр у статті «Інтеграційний потенціал національної ідеї в поліетнічному просторі України» підкреслює, що її призначення полягає «у формуванні спільних засад колективної, тобто соціальної творчості, відводячи національній ідеї роль об'єднувача навіть тих націй, які складаються з конфліктуючих соціальних сил та етнічних груп» [16].

Певні складнощі існують щодо формулювання суті національної ідеї, її місця і ролі в житті суспільства. Це пояснюється тим, що саме поняття «національна ідея» є багатоаспектним, поліморфним та багатовимірним. Л. Нагорна виділяє наступні рівні буття національної ідеї [9]:

1. Рівень буденної свідомості. Буденна свідомість містить у собі це поняття в основному відчуття спільності історичної долі, а також прямої залежності долі окремої особи від нації й держави, які вона вважає своїми. Як зазначає Л. Нагорна: «На цьому побутовому рівні національна ідея – це той ідеал суспільства, який вимальовується в суспільній свідомості нації і відбиває узагальнене (часто інстинктивне, підсвідоме) уявлення про її місце в навколишньому світі» [9].

2. Рівень політизованої свідомості. У цьому рівні Л. Нагорна вбачає, що: «політизована свідомість помічає в національній ідеї насамперед систему символів і вольовий імпульс, що виступає духовною основою національних рухів та національної самоідентифікації, стрижень національної ідеології, політичний проект майбутнього нації» [9].

3. На третьому рівні узагальнення – теоретичному – національна ідея переважно виглядає як вихідна світоглядно-методологічна позиція у теоріях державотворення, національної безпеки, національного інтересу, тощо.

4. Четвертий рівень – пізнавальний. Як Л. Нагорна відмічає:

«це гносеологічна конструкція, що відбиває погляди визначних представників суспільної думки на процеси націєстановлення, державотворення, на місце і роль націоналізму» [9].

Складність дослідження української національної ідеї обумовлена також поліфонічністю репрезентації даного концепту у науковій та публіцистичній літературі.

Якою може бути українська національна ідея? На думку П. Полонського: «новою національною ідеєю для України могло б стати «європейське православ'я», а країна стала б берегинею православ'я для всього світу і його модернізатором» [10]. Але на наш погляд, наймасовіша Українська Православна Церква Московського Патріархату останнім часом настільки неоднозначно себе зарекомендувала (у тих же подіях на Майдані, на Донеччині), настільки проявила свій конформізм, що в сумі з її показовою розкішшю і прагненням до користі втратила моральний авторитет в очах багатьох українців.

На думку дослідника А. Гальчинського: «Національна ідея – побудова України в Україні. На це повинна орієнтуватися і наша стратегія» [4]. На перший погляд запропонована теза заслуговує на увагу. Але при більш прискіпливому розгляді не зовсім зрозумілим залишається, що автор розуміє під будівництвом «України в Україні»? По тексті інтерв'ю А. Гальчинський не розшифровує свою тезу, тому як і багато інших вона залишається просто красивою фразою без змістовного навантаження.

У праці «Українська національна ідея як засіб національного самоусвідомлення» О. Гринів [5], узагальнюючи публікації з даної проблематики, виокремив декілька підходів до трактування української національної ідеї. Найбільш упереджений з політично-кон'юнктурних міркувань загалом заперечує українську національну ідею. Прихильники даного підходу стверджують, що процеси державотворення мають здійснюватися на основі мультинаціональної ідеї, обґрунтовуючи дану позицію тим, що в епоху глобалізації, міжнародної інтеграції та постіндустріального суспільства національна ідея втратила актуальність, оскільки відповідала потребам минулої епохи. Цей підхід не враховує потреби формування української нації, відкидає українську національну ідею як основу консолідації суспільства [5].

Так, на думку одного з представників даного підходу

В. Гриньова: «національна ідея – це деструктивний елемент, застаріла схема ідеологічного характеру, яка не вписується в логіку кінця ХХ століття» [6]. Більш радикально висловлюється С. Безклубенко у статті «Національна ідея, державна доктрина, національний дух: до визначення понять», вважаючи, що «одержимість» національною ідеєю кваліфікується як різновид душевної хвороби, суспільна параноя. А отже, автор доходить висновку про те, що «не лише не розумно умисно прищеплювати її народові, а варто вживати профілактичних заходів проти цієї духовної недуги, радіючи, що вона нас поки що обминула» [2].

Прихильники іншого підходу вважають, що національну ідею неможливо осмислити за допомогою науково-теоретичних понять. Тут національну ідею розглядають як щось всеосяжне та всеохопне, радше із сфери трансцендентного, ніж природного та соціального, а тому розум неспроможний адекватно висловити її суть та зміст. Цей підхід не дозволяє визначити змісту української національної ідеї, через те вона не має адекватного застосування в державотворенні та модернізації українського суспільства [10].

Усі пропозиції та висновки по розв'язанні проблеми української національної ідеї можна розділити на два основних напрями.

1) Перший, акумулює в собі ідеї та погляди, суть яких зводиться до того, що в умовах глобалізації та мультикультуралізму українська національна ідея – це «моветон», забобон, на який не треба гаяти часу.

2) Другий напрямок групує різні спроби вирішення цього проблемного питання – численні формулювання та визначення української національної ідеї. Представники другого напрямку вважають, що українська національна ідея – це як герб, національний прапор, обличчя нації, тому вона обов'язково повинна бути.

О. Пашкова досліджуючи розвиток теми української національної ідеї зазначає, що поширеними є точки зору, згідно з якими національну ідею називають [12]:

- чітко сформульованим спільним інтересом абсолютної більшості громадян, котрий об'єднує їх на шляху до спільної мети;
- фундаментальною ідеєю, за допомогою якої досягається єдність дій різних соціальних груп;
- інтегративним чинником суспільного життя країни;
- спільною метою та довгостроковою стратегією розвитку

суспільства;

- духовним орієнтиром суспільного життя;
- конкретною прагматичною метою;
- відповіддю – чим нація була, чим вона є та чим вона хоче бути в майбутньому;
- масово шанованими в суспільстві цінностями та пріоритетами, що є частиною характерних рис, ментальності нації;
- гласним договором між громадянином і державою про взаємні обов'язки та гарантії, принципи особистого та суспільного життя;
- етичною платформою, яка дає змогу людині усвідомлювати себе членом певної нації й відчувати гордість за цю належність тощо.

З нашої точки зору, потужний евристичний потенціал для теоретичного аналізу національної ідеї має синтетичний підхід, запропонований О. Забужко. Вона пише: «Синтетичний погляд на свою національну (етнічну) спільноту як на єдиний, розгорнутий в соціальному часі й (соціалізованому) просторі континуум і водночас як на суб'єкта всезагального історичного процесу ми називаємо, в душі традиційної філософсько-класичної термінології, національною ідеєю» [7, с. 8].

Отже, як бачимо, сучасне трактування сутності національної ідеї позначене плюральністю та мозаїчністю сприйняття, що загалом є характерним для пластичного та плинного сьогодення. Уявлення науковців про сутність національної ідеї представлене спектром концепцій від теоретичного нігілізму, агностичного песимізму до сприйняття національної ідеї як певного «філософського каменю», «сакрального орієнтиру», «магічної формули», здатної вирішити всі наявні національні проблеми.

З одного боку, не можна не погодитись з думкою В. Пасічника щодо некоректності акцентування уваги лише на окремих компонентах національної ідеї під час її дослідження. Він наголошує на тому, що для того, щоб розглянути національну ідею в теоретичній і практичній площинах, демістифікувати її зміст та простежити розвиток, для визначення змісту поняття «національна ідея» необхідно використовувати структурно-функціональний підхід [11].

З іншого боку, на нашу думку, більш продуктивним та евристичним є дослідження специфіки прояву окремих атрибутивних властивостей національної ідеї через різні семантичні фільтри.

На нашу думку, перспективним є дослідження національної ідеї

через наступні семантичні фільтри: дослідження національної ідеї через формування національної ідентичності, через національне покликання, через національний ідеал, національні цінності та пріоритети, через національні інтереси, через національну безпеку.

Особлива роль національної ідентичності як аспекту національної ідеї полягає в тому, що через неї етнос (народ) «піднімається до розуміння свого становища і призначення у світі, своїх спільних інтересів і ідеалів, необхідності спільної боротьби за їх здійснення, усвідомлення національно-державної спільності і державного суверенітету» [1, с. 219].

Е. Сміт у книзі «Національна ідентичність» стверджує, що національна ідентичність характеризує передусім політичну спільноту і містить такі її найголовніші риси: «1) історична територія, або рідний край; 2) спільні міфи та історична пам'ять; 3) спільна масова, громадська культура; 4) єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів; 5) спільна економіка з можливістю пересуватись у межах національної території» [14].

Сучасні дослідники виділяють п'ять найважливіших джерел національної ідентичності (ідентитетів нації). З приводу цього звернемося до О. Удод, тому що вона вдало їх відокремлює. По-перше, до них належить людські переконання, оскільки як відзначає О. Удод: «нація існує доти, доки її члени визнають один одного як співвітчизників, визнають, що їхні спільні характеристики схожі та прагнуть продовжувати співіснування» [15]. По-друге, вона виділяє спільне історичне минуле (причому не лише переможні моменти, а й поразки), спільні обов'язки й уявлення про спільне майбутнє. По-третє, О. Удод відносить до найважливіших джерел національної ідентичності ще спільні дії (рішення, досягнення результатів), тобто дієва ідентичність. По-четверте, як вона зазначає: «постійне проживання в одній країні, спільна батьківщина, держава. Це той територіальний елемент, який скріплює зв'язок між нацією і державою як політичним інститутом, що здійснює законну владу в межах певного простору» [15] також відноситься до джерел національної ідентичності. По-п'яте, вона виокремлює спільні характеристики, що їх об'єднано поняттям «національного характеру», спільна культура, спільні політичні принципи (демократія, верховенство закону тощо), які безпосередньо входять до джерел національної ідентичності (ідентитетів нації) [15].

Дослідження проблеми етнічної ідентифікації дозволила дослідникам (наприклад, Ю. Арутюняну, Л. Дробижевої, А. Сусоколову) розробити типологію етнічної ідентичності в залежності від поєднання різних причин та умов її формування та здійснення. Відповідно до цього, звернемося до типології етнічної ідентичності Ю. Арутюняна [1]:

1. Нормальна позитивна ідентичність, тобто як зазначає Ю. Арутюнян: «образ свого народу сприймається як позитивний, має місце сприятливе ставлення до його культури, історії, природний патріотизм, не перехідний в фаворитизм, толерантні установки на спілкування з іншими народами». Адже він вважає, що потреба в ідентифікації з етнічною групою і рівень консолідованості з нею залежить від типу особистості і ситуації. Відхилення від «норми» можливі в напрямку як наростання етнічності, так і її згасання або навіть заперечення [1].

2. Етноцентрична ідентичність. Ю. Арутюнян стверджує, що некритична перевага етнічності як такої, це акцентованість на безумовній значущості етнічної приналежності. При такій ідентичності можуть бути присутні елементи етноізолювання, замкнутості, які детерміновані традиційними нормами, релігійними правилами (наприклад, шлюбна ендогамія), хоча й не супроводжуються ізоляціонізмом загалом.

3. Етнодомінуюча ідентичність – тип ідентичності, за якої не тільки етнічна ідентичність стає першорядною серед інших видів ідентичностей (сімейні, професійні та ін.), але й досягнення цілей, інтересів народу сприймається як безумовно домінуюча цінність. Таку, на думку Ю. Арутюняна, ідентичність зазвичай асоціюють з визнанням того, що права народу вище прав людини, уявленнями про перевагу свого народу, дискримінаційними установками щодо інших етнічних груп, визнанням правомірності «етнічних чисток», прагненням не змішуватися з іншими етносами .

4. Етнічний фанатизм – тип ідентичності. Ю. Арутюнян стверджує, що при цьому типі ідентичності абсолютне домінування етнічних інтересів і цілей, нерідко розуміються ірраціонально, супроводжується готовністю йти в ім'я їх на будь-які жертви і дії, аж до терору. Це крайня форма агресивної ідентичності.

5. Етнічна індиферентність – тип ідентичності, який появляється, в той час коли люди фактично збайдужілі до проблеми

етнічності та міжетнічних відносин, цінностей свого та інших народів. Вони незалежні від норм і традицій власної етнічної групи, і на їх життєві вчинки та поведінку в будь-яких сферах діяльності на які не впливають ні їх власна етнічна приналежність, а ні етнічна ідентичність інших.

6. Етнотолеранція у формі космополітизму – заперечення етнічності, етнічних, етнокультурних цінностей, демонстрація себе як «людини світу». Одним з варіантів, як стверджує дослідник, може бути етноущемлена ідентичність, що виникає у зв'язку з усвідомленням низького статусу своєї етнічної групи, визнанням її нерівноцінності порівняно з іншими. На його думку, «наслідком цього стає уникнення демонстрації своєї етнічності, а іноді і взагалі заперечення всякої етнічності» [1].

7. Амбівалентна етнічність – явно не виражена етнічна ідентичність, широко поширена в змішаній етнічній середовищі. Як зазначає Ю. Арутюнян: «може виникати у дітей, що виростили в міжетнічних шлюбах (подвійна ідентичність), в сім'ях нетитулованих етносів, що проживають в середовищі титулованої більшості (потрійна ідентичність)» [1].

Крім того, потрібно пам'ятати, що виокремлені відмічені типи та види етнічної ідентичності, це лише наукові абстракції, які були сформульовані на основі досліджування великого емпіричного матеріалу. З цього приводу Ю. Арутюнян відмічає: «реальний стан етнічної ідентичності серед інших форм ідентичності людей може визначатися не якимсь одним з названих типів, а кількома» [1].

Національний ідеал є наступним важливим елементом національної ідеї. Адже він є головною духовною силою поступу, організації й цілеспрямованості зусиль і всієї творчої енергії народу для утвердження державної незалежності. А. Пашук зазначає: «Національний ідеал – це не тимчасовий клич, не мода для хизування перед «світом», це велика історична відповідальність перед народом і своїм сумлінням. Хто відданий українській нації, хто відчувається українцем за переконанням, душею та серцем, той не може бути «перевертнем», «перекинчиком» і зрадником, той вірою і правдою служить своєму народові, є жертвним борцем за здійснення національного ідеалу» [12].

Важливим семантичним фільтром дослідження національної ідеї є національні цінності та пріоритети. А. Ручка, досліджуючи

ціннісні пріоритети населення України і виділив наступні п'ять ціннісних синдромів [13]:

1. Перший ціннісний синдром охоплює вітальні цінності – здоров'я (4,74 бали за 5-бальною шкалою), сім'я (4,72), діти (4,67), добробут (4,67) (середній бал – 4,73).

2. Другий ціннісний синдром стосується соціальних цінностей: створення в суспільстві різних можливостей для всіх, сприятливий морально-психологічний клімат у суспільстві, соціальна рівність (середній бал – 4,06).

3. Третій ціннісний синдром – це традиціоналістські цінності: національно-культурне відродження, участь у релігійному житті (середній бал – 3,47).

4. Четвертий ціннісний синдром – це самореалізаційні цінності: цікава робота (праця), суспільне визнання, підвищення освітнього рівня, розширення культурного кругозору (середній бал – 3,70).

5. П'ятий ціннісний синдром охоплює політико-громадянські цінності: державна незалежність країни, демократичний розвиток країни, участь у діяльності політичних партій і громадських організацій тощо (середній бал – 3,51).

Наступним елементом національної ідеї є національні інтереси. В «Енциклопедії етнокультурознавства» національний інтерес визначено: «як реальну причину дій нації і держави, спрямованих на своє виживання, функціонування і розвиток», або як «сукупність національних цілей і базових цінностей, які відіграють важливу роль у стратегії і тактиці в галузі національної безпеки» [8, с.421].

Національні інтереси є усвідомленими потребами, «окультуреними» і такими, що відповідають системі цінностей, на основі якої і створюється система національних інтересів у їх певній ієрархічній систематичності. Національні інтереси не є механічною сукупністю всієї багатоманітності суспільних інтересів, це синтез інтересів нації як «інтегрованої спільноти, де окремі індивідуальні та групові інтереси узгоджуються» й зводяться до загального знаменника, який А.Колодій визначає як «інтерес до самозбереження і самовияву, до реалізації свого соціально-політичного і культурного потенціалу у властивій саме цій нації формі (іншими словами – до реалізації національної ідеї)»; серцевиною національних інтересів є збереження й зміцнення національного суверенітету, що означає «повновладдя нації, оволодіння нею всіма можливостями

розпоряджатися власною долею» [5, с. 31]. Тому національні інтереси мають бути синтезом, а не механічною сумою приватних і корпоративних інтересів. На цій основі досягається консенсус між основними соціальними групами, між панівною елітою та усім суспільством [10].

З нашої точки зору, сучасні світові тенденції вимагають розробки української національної ідеї, яка узгоджуватиме власний національний ідеал, національні цінності, національні цілі із загальнолюдськими ідеалами, цінностями, цілями та буде намагатися оптимально поєднати їх.

На нашу думку, продуктивними компонентами української національної ідеї мають бути:

- ідея інтеграції та консолідації (як національних цінностей з вселюдськими, так і власне української національної інтеграції та консолідації);
- ідея розбудови громадянського суспільства, відкритого суспільства рівних можливостей та правової держави;
- ідея суверенітету, соборності та державної, політичної, економічної, культурної, духовної, моральної свободи;
- ідея демократичних перетворень;
- ідея «позитивного» розвитку, прогресивного поступу (відхід від образу «України страждальної» до образу «щасливої України майбутнього»)

Висновки. Національна ідея є формою рефлексії нації над сутністю та сенсом існування її спільноти, відображає сукупність аксіологічних та телеологічних орієнтацій національного буття, формується на підставі соціально-історичних традицій, культури, менталітету нації і відповідно сама впливає на ці фактори, функціонуючи як своєрідна животворча свідомість, джерело культурно-історичної динаміки національного буття. Першим положенням, яке, з нашої точки зору, потрібно брати до уваги під час концептуалізації української національної ідеї – це розуміння національної ідеї як динамічного феномену. Адже сучасний світ сповнений тенденціями пластичності, мінливості та плюральності: глобалізація, інтенсифікація крос-культурних комунікацій, інформаційна революція, вплинули на життя суспільства, докорінно змінили уявлення, цінності, міжособистісні комунікації, моральні норми, життєві цілі і стратегії. Дані тенденції потребують

обов'язкового врахування в процесі концептуалізації української національної ідеї. «Застигла у часі», орієнтована на застарілі цінності, національна ідея ніколи не знайде відклик громадян та назавжди залишиться лише безжиттєвим артефактом. Також підґрунтям концептуалізації української національної ідеї має бути розробка змісту національної ідеї на засадах демократизму, гуманізму, розбудови демократичного суспільства, розвитку відкритого суспільства рівних можливостей.

Список використаних джерел

1. Арутюнян, ЮВ. 1990, 'Социально-культурное развитие и национальное самосознание', *Социологические исследования*. № 7, с. 42-49.
2. Безклубенко, С. 1998, 'Національна ідея, державна доктрина, національний дух: до визначення понять', *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України*: наук. журн., Вип. 6., Київ, С. 21-26.
3. Бичук, ІО. 2011, 'Еволюція української національної ідеї у соціально-філософській думці України на зламі ХІХ-ХХ століть: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії», Київ, *Інститут вищої освіти НАПН України*, 21 с.
4. Гальчинський, А. 2014, 'Національна ідея – побудова України в Україні. На це повинна орієнтуватися і наша стратегія: інтерв'ю з радником Президента України А. Гальчинським', *Дзеркало тижня*, № 35, с. 1-2.
5. Гринів, ОО. 1999, 'Українська національна ідея як засіб національного самоусвідомлення', *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*: збір. наук. праць. Львів: *Інститут народознавства НАН України*, с. 6.
6. Гриньов, В. 1995, 'Нова Україна, якою я її бачу', Київ, *Абрис*, с. 15-65.
7. Забужко, О. 2009, 'Філософія української ідеї та європейський контекст (Франківський період). 2-е видання', Київ, *Факт*, 154 с.
8. Мала енциклопедія етнодержавознавства – Київ: *Довіра: Генеза*, 1996, с. 97.
9. Нагорна, Л. 2003, 'Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі', *Політичний менеджмент*. №2, с. 14-31.
10. Національна ідея як джерело розвитку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://innovations.com.ua/ua/articles/op-manage/18525/nacionalna-ideya-yak-dzherelo-rozvitku>.
11. Пасічник В. 'Зміст та духовний вимір національної ідеї', *Демократичне врядування: наук. вісник*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/visnik11/fail/Pasichnyk.pdf.
12. Пашкова, О. 2008, 'Тож чи потрібна українська національна ідея?', *Журнал «Віче»*. №15. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1064>.
13. Ручка, А. 2010, 'Ціннісна ментальність вікових груп соціуму. Соціологічні дослідження культури: концепції та практики: колективна монографія', Київ, *Інститут соціології*, с.118.

14. Сміт Ентоні, Д. 1994, 'Національна ідентичність / пер. з англійської П. Таращука', Київ, *Основи*, 224 с.
15. Удод, О. 2011, 'Актуальні проблеми сучасної історичної освіти: гармонія чи компроміс між наукою та історичною пам'яттю', *Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання*. № 8, с. 34.
16. Шкляр, Л. 2000, 'Інтеграційний потенціал національної ідеї в поліетнічному просторі України', *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України*. Вип. 12. Київ, с. 60 – 62.
17. Svyrydenko, D. 2016, 'Plagiarism challenge sat Ukrainian science and education', Olsztyn, *StudiaWarmińskie*, Vol. 53, p. 67-75.

References

1. Arutyunyan, YUV. 1990, 'Social'no-kul'turnoe razvitie i nacional'noe samosoznanie (Socio-cultural development and national identity)', *Sociologicheskie issledovaniya*, №7, S. 42-49.
2. Bezklubenko, S. 1998, 'Natsionalna ideia, derzhavna doktryna, natsionalnyi dukh: do vyznachennia poniat (National idea, state doctrine, national spirit: definition of concepts)', *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy: nauk. zhurn.*, Vyp. 6, Kyiv, p. 21-26.
3. Bychuk, IO. 2011, 'Evoliutsiia ukrainskoi natsionalnoi idei u sotsialno-filosofskii dumtsi Ukrainy na zlami KhIKh-KhKh stolit: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filos. nauk: spets. 09.00.03 «Sotsialna filosofiiia ta filosofiiia istorii (The evolution of the Ukrainian national idea in the socio-philosophical thought of Ukraine at the turn of the nineteenth and twentieth centuries: author's abstract. dis for obtaining sciences. Degree Candidate Philosophy Sciences: special 09.00.03 "Social Philosophy and Philosophy of History")', Kyiv, *Instytut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy*, 21 p.
4. Halchynskiyi, A. 2014, 'Natsionalna ideia – pobudova Ukrainy v Ukraini. Na tse povynna oriientuvatysia i nasha stratehiia: interviiu z radnykom Prezydenta Ukrainy A. Halchynskym (The national idea is to build Ukraine in Ukraine. Our strategy should also be guided by this: an interview with adviser to the President of Ukraine A.Galchinsky)', *Dzerkalo tyzhnia*, № 35, p. 1-2.
5. Hryniv, OO. 1999, 'Ukrainska natsionalna ideia yak zasib natsionalnoho samousvidomlennia (Ukrainian national idea as a means of national self-awareness)', *Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku: zbir. nauk. prats. Lviv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy*, p. 6.
6. Hrynov, V. 1995, 'Nova Ukraina, yakoiu ya yii bachu (New Ukraine I see it)', *Kiev: Abris*, p. 15-65.
7. Zabuzhko, O. 2009, 'Filosofiiia ukrainskoi idei ta yevropeyskyi kontekst (Frankivskyi period). 2-e vydannia (Philosophy of Ukrainian Idea and European Context (Frankivsk Period). 2nd edition)', *Kiev: Fact*, 154 p.
8. Mala entsyklopediia etnoderzhavoznavstva – Kyiv: Dovira: Geneza. p. 97.
9. Nahorna, L. 2003, 'Poniattia «natsionalna identychnist» i «natsionalna ideia» v ukrainskomu terminolohichnomu prostori (The concept of "national identity" and "national idea" in the Ukrainian terminology)', *Politychnyi menedzhment*. № 2. pp. 14-31.
10. Natsionalna ideia yak dzherelo rozvytku. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://innovations.com.ua/ua/articles/op-manage/18525/nacionalna-ideya-yak-dzherelo-rozvitku>.

11. Pasichnyk V. 'Zmist ta dukhovnyi vymir natsionalnoi idei (The content and spiritual dimension of the national idea)', *Demokratychnе vriaduvannia: nauk. visnyk*. [Elektronnyi resurs]. –Rezhym dostupu: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik11/fail/Pasichnyk.pdf.
12. Pashkova, O. 2008, 'Tozh chy potribna ukrainska natsionalna ideia? (So, do you need a Ukrainian national idea?)', *Zhurnal «Viche»*. №15. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.viche.info/journal/1064>.
13. Ruchka, A. 2010, 'Tsinnisna mentalnist vikovykh hrup sotsiumu. Sotsiolohichni doslidzhennia kultury: kontseptsii ta praktyky: kolektyvna monohrafiia', Kyiv, *Institut sotsiolohii*, p. 118.
14. Smit Entoni, D. 1994, 'Natsionalna identychnist / per. z anhliiskoi P. Tarashchuka (National Identity / translation from the English by P. Tarashchuk)', Kyiv, *Osnovy*, 224 p.
15. Udod, O. 2011, 'Aktualni problemy suchasnoi istorychnoi osvity: harmoniia chy kompromis mizh naukoiu ta istorychnoiu pamiattiu (Actual problems of modern historical education: harmony or compromise between science and historical memory)', *Istoriia i suspilstvoznavstvo v shkolakh Ukrainy: teoriia ta metodyka navchannia*. № 8, p. 34.
16. Shkliar, L. 2000, 'Intehratsiyni potentsial natsionalnoi idei v polietnichnomu prostori Ukrainy (Integration potential of the national idea in the polyethnic space of Ukraine)', *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy*. Vyp 12. Kiev, p. 60 - 62.
17. Svyrydenko, D. 2016, 'Plagiarism challenge sat Ukrainian science and education', Olsztyn, *Studia Warmińskie*, Vol. 53, p. 67-75.